

УДК 339.9:664

Петухова О. М.,

д.е.н., доц., зав. кафедри фандрейзингу і логістики,

Росінська Я.В.,

кафедра фандрейзингу і логістики,

Національний університет харчових технологій, м. Київ

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто основні експортні орієнтири підприємств молокопереробної галузі в контексті пошуку нових стратегічних партнерів. Досліджено вітчизняний ринок молочних продуктів та ринок Європейського Союзу. Визначено перспективи української продукції молокопереробної галузі на ринку ЄС, а також проаналізовано відповідність вітчизняних вимог щодо якості молочної продукції європейським стандартам. Розглянуто потенціал нарощення експорту молочної продукції та розширення його географії. Досліджено проблеми виходу продукції вітчизняних товаровиробників на міжнародні ринки. Проаналізовано відповідність продукції вітчизняного агропромислового комплексу вимогам та стандартам ЄС з позиції розвитку міжнародного співробітництва. Встановлено, що гармонізація українського законодавства у сфері якості харчових продуктів дасть можливість вітчизняним підприємствам зайняти свою нішу на європейському ринку та досягти конкурентних переваг.

Ключові слова: ринок, експорт, молочна продукція, якість, Європейський Союз.

РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Петухова О. М., Росинская Я.В.

Рассмотрены основные экспортные ориентиры предприятий молокоперерабатывающей отрасли в контексте поиска новых стратегических партнеров. Исследован отечественный рынок молочных продуктов и рынок Европейского Союза. Определены перспективы украинской продукции молокоперерабатывающей отрасли на рынке ЕС, а также проанализировано соответствие отечественных требований к качеству молочной продукции европейским стандартам. Рассмотрен потенциал наращивания экспорта молочной продукции и расширение его географии. Исследованы проблемы выхода продукции отечественных товаропроизводителей на международные рынки. Проанализировано соответствие продукции отечественного агропромышленного комплекса требованиям и стандартам ЕС с позиции развития международного сотрудничества. Установлено, что гармонизация украинского законодательства в сфере качества пищевых продуктов позволит отечественным предприятиям занять свою нишу на европейском рынке и достичь конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: рынок, экспорт, молочная продукция, качество, Европейский Союз.

DEVELOP INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF AGRICULTURE PRODUCTION

Pietukhova O., Rosinska Y.

In the article was considered the main export enterprises of dairy industry benchmarks in the context of finding new strategic partners. Investigated the domestic market for dairy products and the market of the European Union. The prospects Ukrainian milk processing industry products on the EU market and analyzed the compliance of national requirements for the quality of dairy products to European standards. Considered potential greater exports of dairy products and expanding its geography. The problems out domestic products to international markets. Analyzed compliance with domestic agriculture production requirements and standards of the EU position of international cooperation. It was found that the harmonization of Ukrainian legislation on food quality will enable domestic enterprises gain access to the European market and achieve competitive advantage.

Keywords: market, export, dairy products, quality, European Union.

Постановка проблеми. Головним завданням підприємств АПК є забезпечення населення харчовими продуктами високої якості та в достатній кількості. Нинішня політична ситуація загострила зовнішньоекономічні операції з Росією як з традиційним стратегічним партнером, а тому українським товаровиробникам необхідно шукати нові ринки збуту. Одним із перспективних напрямків зовнішньоекономічної діяльності АПК, зокрема підприємств-виробників молочної продукції, є вихід на європейський ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання розвитку молокопереробного під комплексу та відповідності якості вітчизняних молочних продуктів європейським стандартам займалися В. Галушко, О. Сень, М. Ільчук, Ю. Сіра, П. Саблук, О. Білорус, В. Власов, О. Коваленко, Я. Янишин, Т. Тимофіїв та інші.

Мета статті. Порівняння вимог існуючих нормативів, що регулюють якість молочних продуктів в Україні та Європейському Союзі, тапошук шляхів успішного позиціонування українських товаровиробників на європейському ринку.

Основні результати дослідження. Молоко і молочні продукти традиційно займають значне місце в раціоні харчування населення України. Сектор переробки молока та виробництва молокопродуктів включає декілька великих сегментів: продукцію з незбираного молока, сири, масло тваринне, сухі молокопродукти, молочні консерви, казеїн, морозиво. Водночас в останні роки діяльність молокопереробних підприємств визначається рядом кризових тенденцій, пов'язаних із дефіцитом сировини, зростанням цін на молочну продукцію, зниженням платоспроможного попиту населення, формуванням несприятливої кон'юнктури світового ринку молокопродуктів. Найбільші обсяги вітчизняного виробництва спостерігаються в сегменті продукції з незбираного молока (молоко рідке та кисломолочні продукти) та сегменті сиру, виробництво якого орієнтовано як на зовнішній, так і на внутрішній ринок. Динаміку виробництва основних видів молочних продуктів України можна проаналізувати за даними табл. 1.

У період 2011–2013 рр. спостерігалась тенденція збільшення виробництва молочних продуктів за сегментами молока обробленого, сиру свіжого неферментованого, сиру

кисломолочного та масла вершкового; сегмент сухого молока та сухих вершків відзначався нестабільністю; виробництво жирних сирів зменшувалося. Це можна пояснити тим, що між Росією та Україною декілька років поспіль розгорталася «сирна війна», а оскільки більше 60% твердих сирів експортувалось до Російської Федерації, наслідки торговельного протистояння чітко прослідковуються в статистиці.

Таблиця 1. Динаміка виробництва основних видів молочних продуктів України

Продукція	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Молоко і вершки сухі, т</i>	66,7	68,8	53,6	63,1	53,8
Відхилення від попереднього року	-	2,1	-15,2	9,5	-9,3
Відхилення від базового року	-	2,1	-13,1	-3,6	-12,9
<i>Молоко оброблене рідке</i>	769,6	801,4	890,81	909,3	943
Відхилення від попереднього року	-	31,8	89,41	18,49	33,7
Відхилення від базового року	-	31,8	121,21	139,7	173,4
<i>Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний, т</i>	84,8	78,5	76,5	78,6	83,7
Відхилення від попереднього року	-	-6,3	-2	2,1	5,1
Відхилення від базового року	-	-6,3	-8,3	-6,2	-1,1
<i>Сири жирні, т</i>	228,1	207,0	177,9	165,8	165
Відхилення від попереднього року	-	-21,1	-29,1	-12,1	-0,8
Відхилення від базового року	-	-21,1	-50,2	-62,3	-63,1
<i>Масло вершкове до 85%, т</i>	73,9	79,0	76,2	87,7	93,4
Відхилення від попереднього року	-	5,1	-2,8	11,5	5,7
Відхилення від базового року	-	5,1	2,3	13,8	19,5

Джерело: розраховано за даними [2].

Україна входить до десятки країн найбільших експортерів молочної продукції. Останні роки характеризуються тенденцією позитивного нарощення експорту молочної продукції та розширення його географії. Так, у 2012 році Україна експортувала 156,5 тис.т молочної продукції, що становить 7,2 % від загального обсягу виробництва молочних продуктів. Експортувались молоко, вершки, сир, молочна сироватка, морозиво, але найбільший обсяг становили: сири – 62,5 тис.т., молоко згущене – 41,5 тис. т., сироватка 22,3 тис.т. Молочна продукція експортується до Азербайджану, Казахстану, Молдови, Грузії, Туркменістану, Вірменії, Росії, ОАЕ, Пакистану, М'янми.

В світлі останніх політичних подій між Росією та Україною відбулися значні зміни в економічному співробітництві. Російська Федерація розгорнула проти України торговельну війну, заборонивши ввезення продукції українських підприємств, що виробляють молочну продукцію, зокрема: ПП “Рось”, філії “Охтирський сиркомбінат”, АТ “Пирятинський сиркомбінат”, ТОВ “Гадячсир”, ПАТ “Золотоніський маслоробний комбінат”, ТОВ “Техмолпром”. Оскільки Російська Федерація тривалий час виступала основним імпортером українського сиру, вітчизняні товаровиробники зазнають значних втрат від припинення цих зовнішньоекономічних операцій. Отже, необхідно знайти інші ринки для експорту вітчизняних молочних продуктів. Одним із перспективних напрямів є вихід вітчизняних підприємств на європейський ринок.

Ринок молокопродуктів Європейського Союзу є відносно стабільним. Країни ЄС відчувають дефіцит у постачанні молока, що пов'язано із низькими показниками його збору та зростанням цін. Так, за підсумками січня 2013 р. на переробку європейськими

сільгоспвиробниками було поставлено 11,29 млн. тонн молока, що на 2,2% менше, ніж попереднього року. При цьому частка Німеччини в цьому обсязі залишилася практично без змін і склала 2,5 млн. тонн, тоді як низка країн-учасниць ЄС скоротили обсяги поставок молока: Франція відправила на переробку на 3% менше молока, Ірландія – на 11,8%, Великобританія – на 5,3%, Італія – на 6,8%, Іспанія – на 2,1% і Польща – на 1,2%. Більш стабільними показниками відзначилися, окрім Німеччини, також Нідерланди та Данія. За даними Євростату, поставки молока в ЄС–27 знизилися на 0,8%, що пов'язано з високими цінами на корми та несприятливими умовами для постачання молока. Зниження збору молока призвело до зменшення виробництва молочних товарів в ЄС. При цьому виробництво сиру збільшується, країни-виробники надають йому перевагу перед виробництвом вершкового масла; виробництво свіжих молочних продуктів залишається стабільним; обсяги виробництва питного молока і йогурту спадають. Ринок морозива є дуже динамічним, особливо в країнах ЄС–13, попит на цей продукт особливо зростає під час спекотного літа. Найбільшими виробниками молочної продукції в ЄС є Німеччина, Нідерланди, Аргентина, Фінляндія, Франція, Польща.

Перші результати переорієнтації економіки України на ЄС вже помітні. Відбувається заміна ділових партнерів. Україна більше і більше експортує товарів в ЄС і зменшує експорт до Росії: за результатами березня 2014 частка українського експорту до країн ЄС склала 35 %, тоді як ще минулого року вона була на рівні 24 %, а от частка українського експорту до Росії впала з 27 % до 20 %. В умовах дії рішення Ради Європейського Союзу щодо односторонньої тимчасової відміни мита на українські товари найбільше пільг на європейському ринку поки що матиме агропромисловий сектор.

Однією із основних проблем на шляху виходу українських товаровиробників на європейський ринок є відповідність національної продукції європейським стандартам. В Україні якість молока регулюється ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі». Його вимоги значно поступаються вимогам ЄС до якості та безпечності молока (табл.2).

Таблиця 2. Порівняльна характеристика показників якості молока за вимогами України та країн ЄС

Показник	ЄС(Постанова № 853/2004)	Україна (ДСТУ 3662-97)		
		Вищий гатунок	Перший гатунок	Другий гатунок
Бактеріальне обсіменіння, тис./см ³	100	300	500	3000
Соматичні клітини, тис./см ³	400	400	600	800
Точна замерзання	-0,52°C	Не контролюється		
Масова частка сухих речовин	-	>11,8	>11,5	>10,6

Джерело: складено за [1], [2].

Крім невідповідності стандартів, в Україні існує ще ряд проблем, які потребують негайного вирішення. Зокрема, це додержання передбачених законодавством ЄС санітарно-гігієнічних вимог щодо виробництва молочної сировини, зокрема вимог до гігієни виробництва молока, у тому числі до приміщень і обладнання, гігієни під час доїння, збору і

транспортування та гігієни персоналу. Всі ці вимоги покликані обмежити ризик забруднення молока.

В Україні через дефіцит молока-сировини молокопереробні підприємства змушені приймати молоко із бактеріальною забрудненістю 3-4 млн/см³, що значно вище вимог держстандарту. Таким чином, велика частка молока, що надходить на молокопереробні підприємства, не відповідає ДСТУ 3662-97. Крім вищенаведеного, коригування потребує перелік антибіотиків, щодо яких встановлено рівні їх максимального вмісту в молоці. Якщо відповідно до вимог ЄС визначено 68 видів таких фармакологічних речовин, то у ДСТУ 3662-97 та чинних медично-біологічних вимогах і санітарних нормах якості харчової сировини і продуктів харчування, затверджених ще у 1989 році, їх лише три. Не відповідають європейським стандартам і національні вимоги щодо вмісту свинцю, які в п'ять разів перевищують європейські.

Ще однією групою проблем є неузгодження з європейським законодавством «Санітарних та ветеринарних правил для молочних ферм радгоспів і підсобних господарств», які були затверджені ще Держагропромом СРСР у 1986 році і зберегли чинність на території України. Проблемою також вважається виробництво молока-сировини у домогосподарствах населення (90%). У сучасних умовах домогосподарства населення не здатні забезпечити високу якість виробленого молока через низку причин: недотримання вимог щодо утримання корів, порушення санітарно-гігієнічних норм і, як наслідок, високу бактеріальну забрудненість молока; порушення технології доїння; висока частка людської праці у виробничому процесі, що негативно позначається на якості виготовленої продукції; практично не здійснюється первинна переробка молока та нема умов для його охолодження (це вимагає підвищеної уваги, адже охолодження є дієвим засобом запобігання розмноженню бактерій у молоці. Відомо, що за температури 4°C через 12 годин початкова кількість бактерій у щойно здоєному молоці збільшується удвічі, за t 10°C – у 16 разів, а за t 15°C – у 32 рази. За температури 32°C кількість бактерій збільшується у 32 рази вже через 2 години 30 хвилин [4]). Щойно видоєне молоко без охолодження можна зберігати не довше 30 хвилин. Далі необхідно або негайно доставити молоко на переробку, або охолодити. Ця вимога у домогосподарствах часто не дотримується. До того ж особисті селянські господарства мають обмежені фінансові ресурси, що проявляється в неспроможності застосовувати нові інтенсивні технології, проводити належну племінну роботу у тваринництві, здійснювати закупівлю високопродуктивних племінних корів, забезпечити збалансовані раціони годівлі тварин, що також має опосередкований вплив на якість виробленого молока.

Наступна група проблем пов'язана із відшкодуванням витрат на здійснення офіційних заходів контролю. Згідно з Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 882/2004 державам-членам дозволяється збирати внески, щоб покрити витрати через офіційні заходи контролю, з виробників, інших відповідних підприємств та їх представників. Мінімальні ставки для внесків, що застосовуються до виробництва молока складають: 1 євро за 30 тон, та 0,5 євро за кожну наступну тону. Якщо виявлення невідповідності призводить до офіційних заходів контролю, що перевищують звичайну діяльність з контролю компетентного органу, здійснюється відшкодування таких додаткових витрат виробником, власником чи утримувачем товару. Це положення не узгоджується із ст.14 Закону України

«Про молоко та молочні продукти», відповідно до якої забороняється стягнення плати з виробників молока, молочної сировини та молочних продуктів за проведення перевірок органами державного контролю. Отже, у разі імплементації положень Регламенту № 882/2004 необхідним є відповідне редагування вказаного Закону.

На цьому перелік положень національних нормативно-правових актів, які не відповідають вимогам законодавства ЄС, не закінчується, однак вони більшою мірою стосуються процедур державного контролю за якістю і безпечністю молока та молочної сировини.

Висновки. Для ефективного розвитку міжнародного співробітництва необхідно, щоб вітчизняні товари відповідали вимогам та стандартам ЄС, які на сьогоднішній день суттєво відрізняються від вітчизняних. Адаптація до вимог ЄС потребує внесення суттєвих змін до ветеринарно-санітарних вимог та державних стандартів, якими регулюється якість та безпечність молока і молочної сировини. За дотримання таких умов вітчизняна молочна продукція буде високоякісною, а отже, конкурентоспроможною на світовому та європейському ринках.

1. Directorate General for Agriculture and Rural Development – Short Term Outlook – №7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/index_en.htm

2. Галушко В. П. Зарубіжні системи забезпечення якості молока у виробничому ланцюзі та можливості їх застосування в Україні / В. П. Галушко, І. М. Суха // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 137-142.

3. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні / [Саблук П. Т. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука. – К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2005. – 340 с.

4. Ільчук М. М. Ефективне функціонування молока продуктового підкомплексу України / М. М. Ільчук. – К.: Нічлава, 2004. – 312 с.

5. Пути адаптації національного ринка молока и молокопродуктов с требованиями Европейского Союза / European Law Group – ELG [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://europeanlawgroup.com.ua/ru/paper3/>

6. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : [монографія] / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2008. – 630 с.

7. Сень О. В. Якість молока в контексті Європейських стандартів [Електронний ресурс] / О. В. Сень. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com /23_NTP_2012/Economics/12_114691.doc.htm

8. Сіра Ю. В. Молочна промисловість: сучасний стан та перспективи розвитку / Ю. В. Сіра, О. В. Коваленко. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2014. – 89 с.

9. Янишин Я. Проблеми якості молочної продукції в Україні / Я. Янишин, Т. Тимофіїв // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер : Економіка АПК. - 2013. - № 20(1). - С. 375-380.